

Overzees erfgoed in ontwikkeling

Op een afbeelding uit 1967 achterin dit nummer zien we C. L. Temminck Groll in Paramaribo, bij de Surinamerivier vlakbij Fort Zeelandia. Temminck Groll was door professor M.D. Ozinga bij de Surinaamse regering geïntroduceerd als restauratie-expert voor de herbestemming van Fort Zeelandia tot museum. Deze restauratie stond aan het begin van Temminck Grolls onderzoek en werkzaamheden op het gebied van overzees erfgoed. Na Suriname volgden de Nederlandse Antillen, Ghana, Indonesië, Sri Lanka en tenslotte Zuid-Afrika. In 2002 verscheen als overzicht van dit veelomvattende onderzoek het kloekke werk *The Dutch Overseas, Architectural Survey. Mutual heritage of four centuries in three countries*. Temminck Groll heeft met zijn 'overzeese werk' de aanzet gegeven voor het onderzoek naar overzees en werelderfgoed aan de TU Delft. In april 1973 werd hij benoemd als eerste hoogleraar Restauratie in Nederland. Veel studenten, promovendi en andere medewerkers van de TU Delft zijn sindsdien in zijn voetsporen getreden en velen hebben ook zijn belangstelling voor en onderzoek naar het werelderfgoed voortgezet. Het voormalige werkverband Restauratie van de Faculteit Bouwkunde is in 2006 omgevormd tot @MIT, dat inmiddels is uitgegroeid tot één van de afdelingen van de faculteit. De leerstoel Restauratie wordt momenteel bekleed door Jo Coenen en Paul Meurs, die respectievelijk de schaalniveau's Interventie (hergebruik en herontwerp van het gebouw) en Transformatie (herontwikkeling van stedelijke structuur) vertegenwoordigen. Het niveau van Modificatie (materialen en technieken) berust bij de leerstoel Conserveringstechnieken van Rob van Hees en recentelijk is Marieke Kuipers benoemd tot hoogleraar Cultureel Erfgoed, in het bijzonder van de architectuur van de twintigste eeuw. Binnen @MIT is het onderzoek verwoord in de onderzoeksportfolio *Design and History*, die zijn pendant vindt in het onderwijsprogramma *Design with History*. Het overzeese werk, dat we tegenwoordig ook 'mutual heritage' noemen, wordt uitgevoerd onder leiding van Paul Meurs wiens onderzoek zich richt op de transformatie van bestaande steden, in het bijzonder op de plek en de rol van het verleden in de stad en het stedelijk landschap van de toekomst. De twee artikelen in dit nummer, gewijd aan de werelderfgoedsteden Paramaribo en Willemstad, vormen de weerslag van deelstudies van twee van zijn medewerkers.

Catherine Visser kijkt met een nieuwe blik naar de historische houten stad Paramaribo, zoals die in de jaren zestig en zeventig door de auteurs Ozinga, Temminck Groll en J.L. Volders is beschreven. In hun publicaties geven de drie auteurs, vanuit verschillende perspectieven, in beschrijvingen, technische opnames en foto's een beeld van deze stad. De drie publicaties hebben aan de basis gestaan van de plaatsing van Para-

maribo op de Unesco Werelderfgoedlijst in 2002. In het nominatiedossier wordt Paramaribo omschreven als coherente, achttiende-eeuwse houten stad met een Nederlands koloniaal verleden. Paramaribo heeft sinds de jaren zestig en zeventig echter een enorme en dynamische ontwikkeling doorgemaakt die anno 2009 op het eerste oog slechts weinig overeenkomsten vertoont met de papieren weergave van de genoemde publicaties. Visser geeft daarom behalve een nauwkeurige analyse van de publicaties van Ozinga, Temminck Groll en Volders, ook een nieuwe, op de toekomst gerichte interpretatie van Paramaribo. Zij gaat dieper in op de historische stedenbouwkundige aspecten van de stad, zoals de landschappelijke oriëntatie op de rivier en het grote multifunctionele bouwblok, die voor de toekomstige ontwikkeling van belang kunnen zijn. Paramaribo is volgens haar niet alleen een stad geweest met houten herenhuizen, maar ook een veranderlijke en heterogene stad waarvan groene erven, slavenhuizen, lommerrijke straten en een reeks uitbreidingen maar ook verwoestende branden het aanzien hebben bepaald.

De stedelijke ontwikkeling en dynamiek, die deel uitmaken van de 'universele' waarden van de werelderfgoedsteden, kunnen ook een spanningsveld opleveren op het niveau van het beheer en de dagelijkse praktijk van de omgang met het erfgoed. Onlangs is dit gebleken toen de werelderfgoed-site Dresden van de lijst werd afgevoerd vanwege de bouw van een controversiële brug over de Elbe. Astrid Aarsen beschrijft dit spanningsveld in Willemstad en Paramaribo. Op de werelderfgoedlijst staan honderden steden, met culturele waarden, maar ook onderhevig aan gestage veranderingen op economisch, functioneel, sociaal en ruimtelijk gebied. Tegelijk krijgen de ambities uit het nominatiedossier op lokaal niveau een andere invulling dan bedoeld. Een werelderfgoedstad vraagt om beleid waarin goede sturingsmechanismen, visies op de ontwikkeling en regels voor handhaving wordt vastgelegd. Voor Willemstad en Paramaribo, met hun spontane en dynamische ontwikkelingen, zou dit een mogelijke oplossing van de problematiek kunnen zijn.

In dit nummer is een interview van Ada van Deijk met Coen Temminck Groll opgenomen. Hierin blikt hij terug op zijn Delftse jaren en de manier waarop hij het vak restauratie invulling heeft gegeven. Naast enkele recensies is een samenvatting opgenomen van het proefschrift *Ontwerpen aan de stad. Stedenbouw in Nederlands-Indië en Indonesië (1905-1950)* waarop Pauline van Roosmalen in 2008 aan de TU Delft promoveerde. Tot diens overlijden werd zij begeleid door Temminck Grolls opvolger Frits van Voorden.

Namens de redactie, Marie-Thérèse van Thoor